

जिल्हा
सामाजिक व आर्थिक
समालोचन

उस्मानाबाद जिल्हा

१९८७-८८

अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय
महाराष्ट्र शासन,
मुंबई

(अ)

जिल्हा सामाजिक व आर्थिक समालोचन - १९८७-८८

दृष्टीक्षिपात जिल्हा

अनुक्रमांक	बाब	परिमाण	जिल्हा	उस्मानाबाद	महाराष्ट्र	राज्य
१	२	३	४	५	६	७
(एक)	प्राकृतिक रचना					
	अ) भौगोलिक स्थान					
	१) उत्तर अक्षांश	अंश	१७.३५ ते १८.४०	१६.४ ते २२.१		
	२) पूर्व रेखांश	अंश	७५.१६ ते ७६.४०	७२.६ ते ८०.९		
	ब) हवामान (१९८७)					
	तपमान					
	१) डिग्री	सेल्सियस	९.५		उ.ना.	
	२) ह्युमिडिटी	सेल्सियस	४०.७		उ.ना.	
	३) पर्जन्य (सरासरी) मि	मी.८४८.४			उ.ना.	
	क) प्रशासकीय विभाग					
	(१ एप्रिल १९८८ रोजी)					३०३
	१) तालुके	संख्या	६			
	२) पंचायत समित्या	"	६			२९८
	३) टंचाईस्त तालुके	"	(८७-८८)			१३० (८५-८६)
	४) एकात्मिक ग्रामीण विकास प्रकल्प-गट	"	६			२९८
	५) शहरे	"	८			३०७
	६) गावे (सूचना) (१९८१)	"	७१२			४१८३३
	१) निर्जन	"	८			२५७९
	२) वस्ती असलेली	"	७०४			३९२५४
	७) क्षेत्रफळ (१९८१) चौ. कि.मी.		७५१२.४			३०७६९०
(दोन)	प्रशासकीय संस्था (३१-३-८८)					
	१) पंचायत समित्या	संख्या	६			२९८
	२) महानगरपालिका	"	-			११
	३) नगर परिषदा	"	८			३१६
	४) पटक मंडळे	"	-			७
	५) ग्राम पंचायती	"	५३० (३१-३-८८)			२४७०७ (३१-३-८८)
	६) पोलीस स्थानके	"	१४			७८४
	(१-१२-८७)					
	७) पोलीस आज्ञा पोस्ट	"	१४			११९१
	(१-१२-८७)					

(आ)

१	२	३	४	५
(तीन) लोकांख्या (१९८१)				
१)	ग्रामीण लोकांख्या	आकडे हजारात	९००	४०७९१
२)	नागरी लोकांख्या	आकडे हजारात	१३०	२१९९३
३)	एकूण लोकांख्या	आकडे हजारात	१०३०	६२७८४
४)	अनुसूचित जातींची लोकांख्या	आकडे हजारात	१४५	४४८०
५)	अनुसूचित जातींच्या लोकांख्येची टक्केवारी	टक्केवारी	१४.०७	७.१४
६)	अनुसूचित जमातींची लोकांख्या	आकडे हजारात	१९	५७७२
७)	अनुसूचित जमातींच्या लोकांख्येची टक्केवारी	टक्केवारी	१.८८	९.१९
८)	पुरुष	आकडे हजारात	५२६	३२४१५
९)	स्त्रिया	आकडे हजारात	५०४	३०३६९
१०)	स्त्री-पुरुष प्रमाण.	१००० पुरुषांमध्ये स्त्रियांचे प्रमाण	९५८	९३७
११)	घनता	दर चौ. कि.मी. क्षेत्रातील लोकांख्या	१३७	९०४
१२) साक्षरतेचे प्रमाण (१९८१)				
१)	एकूण	टक्केवारी	३६.०३	४७.१८
२)	पुरुष	टक्केवारी	४९.१८	५८.७९
३)	स्त्रिया	टक्केवारी	२२.३२	३४.७९
४)	राज्यामध्ये जिल्ह्याचा क्रमांक-संख्या		२२	—
(चार) कृषि				
			१९८२-८३	(x) १९८६-८७
१)	भौगोलिक क्षेत्र.	हजार हेक्टर	७३५	३०७५८
२)	जंगलव्याप्त क्षेत्र व त्याची भौगोलिक क्षेत्राशी टक्केवारी.	हजार हेक्टर टक्केवारी	१ (०.१४)	५३७० (१७.४६)
३)	शेतीला उपलब्ध नसलेली जमीन			
अ)	द्विगर शेती वापराखालील जमीन.	हजार हेक्टर	१३	१०८२
ब)	पडीक जमीन आणि लागवडी-लायक नसलेली जमीन	हजार हेक्टर	८	१७२५
क)	एकूण	हजार हेक्टर	२१	२८०७
४)	पडीत जमिनी व्यतिरिक्त लागवड न केलेली इतर जमिन.			
१)	जायम गुरवरण आणि इतर	हजार हेक्टर	१८	१५४२
२)	झाडे बुडपाखालील जमिन	हेक्टर	१	१८३
३)	लागवडी योग्य परंतु पड जमिन	हजार हेक्टर	३५	१०३२

१	२	३	४	५
५)	पडीत जमीन			
	१) चालू पड	हजार हेक्टर	२९	९०१
	२) इतर पड	हजार हेक्टर	६९	१०००
६)	पिकाखालील क्षेत्र			
	१) पिकाखालील निव्वळ क्षेत्र	हजार हेक्टर	५६१	१७९२३
	२) दुसोटा क्षेत्र	हजार हेक्टर	२३	२०१९
	३) एकूण पिकाखालील क्षेत्र	हजार हेक्टर	५८४	१९९४२
७)	ओलित क्षेत्र			
	१) निव्वळ ओलित क्षेत्र	हजार हेक्टर	६७	१८०७
	२) एकूण ओलित क्षेत्र	हजार हेक्टर	७८	२३७३
८)	महत्वाच्या पिकाखालील क्षेत्र (अन्नधान्ये)	हजार हेक्टर	४६५	१४१२३
९)	वहित धारण जमिनी (१९८०-८१) (अंतीम)		उ.ना.	३४६६८
	१) २ हेक्टरपेक्षा कमी	संख्या (००)	४४१	३०७७५
	२) २ ते १० हेक्टर	संख्या (००)	८१६	३१८२
	३) १० हेक्टर पेक्षा जास्त	संख्या (००)	१४६	४८७४
१०)	जमीन महसूल वसुली (१९८७-८८)	लाख रुपये	३२.८५	उ.ना.
११)	जिल्हा परिषदेचा उपकर (८७-८८)	लाख रुपये	५९.४०	उ.ना.
१२)	पंचायत समित्या उपकर (८७-८८)	लाख रुपये	उ.ना.	उ.ना.
(पाच)	पशुसंवर्धन (पशुधन गणना १९८२)			
	१) पशुधन	संख्या हजारात	७२२	३०९१९
	२) गायी व बैल	संख्या हजारात	३५८	१६१६२
	३) म्हशी व रेडे	संख्या हजारात	११०	३९७२
	४) मेंढ्या	संख्या हजारात	४२	२६७१
	५) शेळ्या	संख्या हजारात	१८०	७७०५
	६) कोंबड्या व बदके	संख्या हजारात	१७७	
				१९८७७
(सहा)	सहकार (१९८७-८८)			
	१) सहकारी संस्था	संख्या	१४८४	८७६७६
	२) प्राथमिक कृषि सहकारी पत संस्था	संख्या	४५०	१८३४४

(ई)

१	२	३	४	५
३) प्राथमिक कृषि सहकारी पतसंस्थांची सभासद संख्या	संख्या हजारत	१६४	६८३०	
४) दुग्धशाळा संस्था	संख्या	३८०	१२२४१	
५) प्राथमिक कृषि पत संस्थांनी दिलेले र्ज	रुपये कोटीत	१४	६८०	
(सात) जलसिंचन		३०-६-८८ रोजी	३०-६-८६ रोजी	

१) पूर्ण झालेले पाटबंधारे प्रकल्प व त्या खालील लाभक्षेत्र

१) मोठे प्रकल्प

लाभक्षेत्र

संख्या

१

१६

हजार हेक्टर

१

उ.ना.

२) मध्यम प्रकल्प

संख्या

११

१४६

लाभक्षेत्र

हजार हेक्टर

३०

उ.ना.

३) लघु प्रकल्प (पृष्ठभाग)

लाभक्षेत्र

हजार हेक्टर

७५

१४००

४) सिंचन विहीरीखाली निष्पन्न क्षेत्र

हजार हेक्टर

५०

९९२

(८६-८७)

(आठ) उद्योग (१ डिसेंबर १९८७ अखेर)

१) नोंदणीकृत कारखाने

संख्या

३२

२४९७१

२) नोंदणीकृत चालू कारखाने (उत्पादन चालू असलेले)

संख्या

२४

२०६०९

३) साखर कारखान्यांची संख्या (चालू असलेले खाजगी धरून)

संख्या

२

१११

४) साखर कारखान्यातील साखरेचे उत्पादन

"०००" मे. टन

२३

२७९५

५) सर्व सुत शिरण्यांची संख्या

संख्या

१

१२१

(नऊ) वीज

१) वीज पुरवठा केलेली शहरे व छेडी (३१-३-८८)

संख्या

७१४

३८१७७

२) विद्युतीकरण झालेल्या गावांची

संख्या

७०६

उ.ना.

३) वीज पुरवठा केलेले पंप संघ

संख्या

३७९७८

१२४२१०२

(क्रमगामी)

४) गोबर गैस संयंत्रे

संख्या

१०४६

उ.ना.

(उ)

१	२	३	४	५
(दहा)	सार्वजनिक आरोग्य (१९८७)			
१)	संजालये	संख्या	५	७६८
२)	दवाखाने	संख्या	१०	१७२९
३)	प्राथमिक आरोग्य केंद्रे	संख्या	३६	१५३९
४)	प्राथमिक आरोग्य केंद्रे	संख्या	-	८१
५)	स्वात्मिक बालविकास योजनागट	संख्या	१	उ.ना.
६)	अंगणवाडीत उपस्थित राहणारी मुले	संख्या	६००१	उ.ना.

(३१-३-८८)

(आकरा)	शिक्षण		३०-९-८६	३०-९-८८
१)	सकून प्राथमिक शाळा	संख्या	८१४	५५५१३
२)	एक शिक्षकी शाळा	संख्या	१७६	१६७४६
३)	प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थी	संख्या हजारत	१४५	९७६१
४)	प्राथमिक शाळेतील शिक्षक	संख्या हजारत	४	२५३
५)	प्रत्येक शिक्षकामागे विद्यार्थी	संख्या	३९	३९

(बारा) दुय्यम शिक्षण

१)	दुय्यम शाळा	संख्या	१५६	८७८७
२)	शाळेतील सकून विद्यार्थी	संख्या हजारत	७८	५०६६
३)	शाळेतील शिक्षक	संख्या हजारत	३	१६१
४)	प्रत्येक शिक्षकामागे दुय्यम शाळेतील विद्यार्थी	संख्या	३०	३१

(तेरा) उच्च शिक्षण

१)	संस्था	संख्या	७	१००७
२)	सकून विद्यार्थी	संख्या हजारत	७	९५०

(चौदा) प्रौढ शिक्षण

अ)	प्रौढ शिक्षण केंद्रे	संख्या	७३०	१८७३९
			(८७-८८)	(८६-८७)
ब)	प्रौढांची उपस्थिती	संख्या हजारत	२२	उ.ना.
			(८७-८८)	(८६-८७)

१	२	३	४	५
ब) तांत्रिक शिक्षण				
१) औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था			२	१८०
१) शासकीय व शासन सहाय्यित	संख्या	(८७-८८)		
२) इतर (खाजगी)	संख्या	२		उ.ना.
		(८७-८८)		
२) शासकीय व शासन सहाय्यित औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये मंजूर झालेल्या जागा	३४८	३४८		४२३२८
		(८७-८८)		
३) तांत्रिक व व्यवसायिक शिक्षण संस्था				
१) शासकीय व शासन सहाय्यित	संख्या	४		उ.ना.
		(८७-८८)		
२) इतर (खाजगी)	संख्या	२		५७५
		(८७-८८)		(८५-८६)
४) शासकीय, तांत्रिक व्यवसाय शिक्षण संस्थांची प्रवेश क्षमता	संख्या	४६०		६०५९९
		(८७-८८)		(८७-८८)
५) अभियंत्यांची संख्या	संख्या			

(पंधरा) परिवहन आणि दळणवळण (३१-३-८८)

			(xxx)
१) एकूण रेल्वे मार्गांची लांबी	कि.मी.	३०	५४४०
२) रस्त्यांनी जोडलेली गावे	संख्या	५९९	उ.ना.
३) एकूण रस्त्यांची लांबी (पृष्ठांकित)	कि.मी.	३९५४	१६६४१६
(नगरपालिका व्यतिरिक्त)			
४) राष्ट्रीय महामार्गांची लांबी	कि.मी.	७९	२९५५
५) राज्य महामार्ग	कि.मी.	८१७	३०५४८
६) महत्वाच्या जिल्हा रस्त्यांची लांबी	कि.मी.	९३९	३७२२४
७) इतर जिल्हा रस्त्यांची लांबी	कि.मी.	८०५	३६४०३
८) ग्रामीण रस्त्यांची लांबी	कि.मी.	१३१४	५९२८६

(सोळा) पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा

	(xxxx)	४४९	६०१३
कठीण गावांची संख्या	(१९८०)		
१) खेड्यांना केलेला पुरवठा			
अ) नळाचा पाणी पुरवठा	संख्या	५३	उ.ना.
ब) कुंपनिलका	संख्या	१४५	उ.ना.
क) विहीरी	संख्या	१८	उ.ना.
२) ट्रॅक्टर्स किंवा बैलगाडीने पाणी पुरवठा केला जाणारी गावे	संख्या	८	उ.ना.

(ए)

१	२	३	४	५
३) योजनेत समाविष्ट करावयाची गावे	संख्या	-	-	उ.ना.
(सतरा) घर बांधणी (१९८७-८८)				
भूमिहीन कामगारांसाठी बांधलेल्या झोपड्या	संख्या	३७८		उ.ना.
(आठरा) एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम	संख्या			
१) द्वारिद्वय रेखातील कुटुंबे (८२-८३)	(लाखात)	०.५३		४१
२) लाभार्थी	जुने संख्या	३५०७		१०८७४९
		(८७-८८)		(८६-८७)
	नवे संख्या	२७७४		१२९३६९
		(८७-८८)		(८६-८७)
(एकोणिस) रोजगार निर्मिती (१९८७-८८)				
१) रोजगार हमी योजना कोटी मनुष्य दिवस		०.५५		१५.५५
२) राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार कार्यक्रम	"	०.०५		२.६२
३) ग्रामीण भूमिहीन रोजगार कार्यक्रम	"	०.१०		२.४१
(वीस) आदिवासी कल्याणकारी योजना (८७-८८)				
१) आदिवासी किरता अग्रम प्रांका विद्यार्थी	संख्या	-		उ.ना.
(एकेवीस) मागास वर्गीयांसाठी कल्याणकारी योजना				
१) मागास वर्गीयांसाठी वस्तीगृहे	संख्या	२		उ.ना.
२) वस्तीगृहात रहाणारे विद्यार्थी	संख्या	१२५		उ.ना.
(बावीस) जिल्हा नियोजन (१९८७-८८)				
१) वार्षिक योजनेतील मंजूर तरतूद	रु. कोटीत	८		३००
२) अनुषंग भूत काढण्यासाठी तरतूद	रु. कोटीत	८		३००
(तेवीस) नागरी पुरवठा				
१) रास्त भावाची दुकाने (१९८८)	संख्या	८७८		३४२८३
		(८७-८८)		
२) साठा एकूण (८६-८७)	"०००" मे. टन	उ.ना.		७२९
				(८६-८७)
३) शासकीय गुदामे (३१-३-८८)	संख्या	३०		११२५
टीप:- १) कृषिविषयक माहितीमध्ये जोलापूर जिल्ह्यातून उस्मानाबाद जिल्ह्यात				
वर्ग करण्यात आलेल्या आठ वेड्यांच्या माहितीचा समावेश (१ ते ९ बाबीसाठी)				
नाही. पण बाब १०, ११ व १२ साठी आहे. २) (x) कृषिविषयक आकडेवारी				
(राज्यासाठी) आस्थापी आहे. ३) (xx) फक्त उपयोगात असलेल्या (जिल्ह्या-				
साठी) पाटबंधाऱ्यांची माहिती ४) (xxx) सुधारीत वर्गिकरणामुळे				
(राज्यासाठी) बदल झाला आहे. ५) (xxx) माहिती ८७-८८ या वर्षातील				
आहे. यात कठीण गावाव्यतिरिक्त इतर गावांचा पण समावेश आहे.				

(उ)

१	२	३	४	५
ब) तांत्रिक शिक्षण				
१) औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था		२		१८०
१) शासकीय व शासन सहाय्यीत	संख्या	(८७-८८)		
२) इतर (खाजगी)	संख्या	२		उ.ना.
		(८७-८८)		
२) शासकीय व शासन सहाय्यीत औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये मंजूर झालेल्या जागा	३४८	३४८		४२३२८
		(८७-८८)		
३) तांत्रिक व व्यवसायिक शिक्षण संस्था				
१) शासकीय व शासन सहाय्यीत	संख्या	४		उ.ना.
		(८७-८८)		
२) इतर (खाजगी)	संख्या	२		५७५
		(८७-८८)		(८५-८६)
४) शासकीय, तांत्रिक व्यवसाय शिक्षण संस्थांची प्रवेश क्षमता	संख्या	४६०		६०५९९
		(८७-८८)		(८७-८८)
५) अभियंत्यांची संख्या	संख्या			

(पंधरा) परिवहन आणि दळणवळण (३१ ३-८८)

			(xxx)
१) एकूण रेल्वे मार्गांची लांबी	कि.मी.	३०	५४४०
२) रस्त्यांनी जोडलेली गावे	संख्या	५९९	उ.ना.
३) एकूण रस्त्यांची लांबी (पृष्ठांकित)	कि.मी.	३९५४	१६६४१६
(नगरपालिका व्यतिरिक्त)			
४) राष्ट्रीय महामार्गाची लांबी	कि.मी.	७९	२९५५
५) राज्य महामार्ग	कि.मी.	८१७	३०५४८
६) महत्वाच्या जिल्हा रस्त्यांची लांबी	कि.मी.	९३९	३७२२४
७) इतर जिल्हा रस्त्यांची लांबी	कि.मी.	८०५	३६४०३
८) ग्रामीण रस्त्यांची लांबी	कि.मी.	१३१४	५९२८६

(सोळा) पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा कठीण गावांची संख्या

	(xxxx)	४४९	६०१३
१) खेड्यांना केलेला पुरवठा		(१९८०)	
अ) नळाचा पाणी पुरवठा	संख्या	५३	उ.ना.
ब) लुम नलिका	संख्या	१४५	उ.ना.
क) विहीरी	संख्या	१८	उ.ना.
२) ट्रॅक्टर्स किंवा बैलगाडीने पाणी पुरवठा केला जाणारी गावे	संख्या	८	उ.ना.

१ २ ३ ४ ५
३) योजनेत समाविष्ट करावयाची गावे संख्या उ.ना.

(सतरा) घर बांधणी (१९८७-८८)

भूमिहीन कामगारांसाठी बांधलेल्या झोपड्या ३७८ उ.ना.

(आठरा) एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम संख्या

१) द्वारिद्वय रेखातील कुटुंबे (८२-८३) (लाखात) ०.५३ ४१

२) लाभार्थी जुने संख्या ३५०७ १०८७४९
(८७-८८) (८६-८७)

नवे संख्या २७७४ १२९३६९
(८७-८८) (८६-८७)

(एकोषीस) रोजगार निर्मिती (१९८७-८८)

१) रोजगार हमी योजना कोटी मनुष्य दिवस ०.५५ १५.५५

२) राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार कार्यक्रम " ०.०५ २.६२

३) ग्रामीण भूमिहीन रोजगार कार्यक्रम " ०.१० २.४१

(वीस) आदिवासी कल्याणकारी योजना (८७-८८)

१) आदिवासी करिता अभ्रम शाळा विद्यार्थी संख्या उ.ना.

(एकेवीस) मागास वर्गीयांसाठी कल्याणकारी योजना

(सतरा) १) मागास वर्गीयांसाठी वस्तीगृहे संख्या २ उ.ना.

२) वस्तीगृहात रहाणारे विद्यार्थी संख्या १२५ उ.ना.

(बावीस) जिल्हा नियोजन (१९८७-८८)

१) वार्षिक योजनेतील मंजूर तरतूद रु. कोटीत ८ ३००

२) अनुषंग भूत काढण्यासाठी तरतूद रु. कोटीत ८ ३००

(तेवीस) नागरी पुरवठा

१) रास्त भावाची दुकाने (१९८८) संख्या ८७८-८८ ३४२८३

२) साठा एकूण (८६-८७) "०००" मे. टन उ.ना. ७२९

३) शासकीय गुदामे (३१-३-८८) संख्या ३० ११२५

टीप:- १) कृषिविषयक माहितीमध्ये जोलापूर जिल्ह्यातून उस्मानाबाद जिल्ह्यात वर्ग करण्यात आलेल्या आठ खेड्यांच्या माहितीचा समावेश (१ ते ९ बाबीसाठी) नाही. पण बाब १०, ११ व १२ साठी आहे. २) (x) कृषिविषयक आकडेवारी (राज्यासाठी) आस्थापी आहे. ३) (xx) फक्त उपयोगात असलेल्या (जिल्ह्यासाठी) मध्य पाटबंधाऱ्याची माहिती. ४) (xxx) सुधारीत वर्गीकरणामुळे (राज्यासाठी) बदल झाला आहे. ५) (xxxx) माहिती ८७-८८ या वर्षातील आहे. यात कठीन गावाव्यतिरिक्त इतर गावांचा पण समावेश आहे.